

Osallisuus ehkäisee väkivaltaa: Kuuntele lasta ja nuorta, tunnista väkivaltaisia rakenteita ja ota puheeksi

- Väkivaltaa ja osallisuutta koskeva tieto on nykyisellään liian hajanaista.
- Tieteellisiin artikkeleihin ja opinnäytteisiin perustuva synteesi kertoo osallisuuden ja väkivallan yhteyksistä väkivallan ehkäisyn ja väkivaltatyön näkökulmista.
- Osallisuus suhteessa väkivaltaan näyttäytyy lasten ja nuorten valmiuksina tunnistaa väkivalta ja hakea apua siihen sekä ammattilaisten valmiuksina yhtäältä tunnistaa väkivallalle altistavia rakenteita ja toisaalta käyttää lapsen kuulemista ja osallistumista tukevia käytäntöjä työssään.
- Osallisuuden näkökulmasta väkivaltatyön kehittämisen tarpeet painottuvat
  1. uskallukseen puhua väkivallasta
  2. ammattilaisten tarvitsemaan lisätietoon ja työnohjaukseen
  3. väkivallalle altistavien rakenteiden tunnistamiseen.

LOTTA VIRRANKARI

Erikoisuunnittelija,
jatko-opiskelija (VTM)
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos,
Tampereen yliopisto

ANNA-MARIA ISOLA

Johtava tutkija,
erikoistutkija (dos., VTT)
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos,
Turun yliopisto

ilmenee aineistossa esimerkiksi uhrien kykynä tunnistaa väkivaltaa ja hakea apua sekä ammattilaisten valmiuksina tunnistaa väkivallalle altistavia rakenteita sekä käyttää työssään menetelmiä, joissa lasta kuullaan ja joissa hän voi osallistua.

Osallisuuden edistämiseksi tarvitaan kuitenkin yhä enemmän uskallusta puhua väkivallasta, lisätietoa ja työnohjausta ammattilaisille sekä aiempaa parempia valmiuksia tunnistaa väkivallalle altistavia rakenteita. Analyysimme vastaa Väkivallaton lapsuus-toimintohjelmassa (Korpilahti ym., 2019) tunnistettuun tarpeeseen koota hajallaan olevaa tietoa osallisuudesta yhteen väkivaltatyön kehittämiseksi.

**OSALLISUUS TUOREENA TULOKULMANA
VÄKIVALTATYÖSSÄ JA -TUTKIMUKSESSA**

YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa sopimusvaltioita suojelemaan lapsia kaikenlaiselta väkivallalta (1989, 19. artikla). Tästä huolimatta liian moni lapsi ja nuori joutuu väkivallan uhriksi. Väki-
valta on laaja käsite: se tapahtuu usein väkivallan tekijän ja uhrin välisessä suhteessa, mutta sitä tarkastellaan ja pitäääkin tarkastella tätä laavammin rakenteellisena väkivaltana (ks. Brown & Munn, 2008; Huilla ym., 2021).

”Viime aikoina on enenevässä määrin tunnistettu tarve tutkia väkivaltaa aikaisempaa rakenteellisemmasta näkökulmasta.”

Rakenteellinen väkivalta tarkoittaa, että esimerkiksi tietynlaiset sosiaaliset taidot tai valkoinen ihonväri oletetaan ”normaaleiksi”,

O Minkälaista osallisuutta kokevat väkivallan uhriksi joutuneet? Tarkastelemme, miten osallisuus rakentuu suomalaisissa väkivaltaa ja osallisuutta käsittelevissä tutkimuksissa sekä korkeakoulujen opinnäytteissä. Osallisuus

jolloin ”normaalin” ulkopuolelle määrittelemistä ja siihen liittyvää ulossulkemista ei välttämättä tunnisteta väkivallaksi (Juva, 2019). Viime aikoina on enenevässä määrin tunnistettu tarve tutkia väkivaltaa aikaisempaa rakenteellisemmasta näkökulmasta (esim. Hammarén, 2022).

Osallisuuden kokemus kulkee pääasiassa yhtä matkaa eriarvoisuuden kanssa. Se kertoo ihmisen mahdollisuuksista käyttää valtaa. Köyhissä perheissä kasvaneiden nuorten osallisuuden kokemus on muita heikompi samoin kuin sateenkaarinuorten (Leemann & Virrankari, 2022). Koulukiusaamisen sekä vanhempien henkisen ja fyysisen väkivallan on havaittu olevan yhteydessä heikkoon osallisuuden kokemukseen (Virrankari ym., 2020; 2021a; 2021b).

Osallisuuden kokemuksella tarkoitamme yksilöllistä kokemusta, joka muodostuu elinympäristön hallittavuudesta, yhdenvertaisista osallistumismahdollisuuksista, uskosta omaan vaikutusmahdollisuuksiin sekä kuulumisen ja merkityksellisyyden tunteista (Isola ym., 2017; Isola ym., 2021). Väkivalta on henkilökohtaisesti vaurioittava kokemus, joka osallisuuden kokemuksen tavoin rakentuu yh-

”Siellä, missä yksilö ei koe osallisuutta, on todennäköisesti syrjintää tai ulkopuolisuudelle altistavia käytäntöjä.”

teiskunnallisissa olosuhteissa.

Osallisuuden kokemuksen käsite auttaa tunnistamaan rakenteita, joissa väkivaltaa viriää. Siellä, missä yksilö ei koe osallisuutta, on todennäköisesti syrjintää tai ulkopuolisuudelle altistavia käytäntöjä. Näin tapahtuu esimerkiksi, jos poikkeaa olemukseltaan, tavoiltaan tai identiteetiltään oletetusta normaalista. Ymmärrämme osallisuuden mahdollisuutena käyttää valtaa omassa elämässä, yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Valta voi liittyä muun muassa tuloihin ja varallisuuteen, tietoon, kulttuurisiin uskomuksiin hyvästä ja normaalista tai aseisiin hierarkioissa (McCartney ym., 2021). Lasten ja nuorten vallan lähteitä ovat ennen kaikkea kuulumisen kulttuurisesti tyypilliseen joukkoon sekä kaveriporukoiden hierarkiat.

Väkivaltapalveluissa on tärkeää edistää lasten ja nuorten osallisuutta. Väkivaltaa kokeneet lapset ja nuoret arvostavat palveluissa turvallista tilaa ja luottamusta sekä oikeutta saada informaatiota ja osallistua vastavuoisesti mutta samalla ottaa huomioon omat voimavarat. Kuulluksi tuleminen omana itsenään, hauskanpito ja erilaiset aktiviteetit ovat myös tärkeitä. (Vikander & Källström, 2023.)

TUTKIMUS KERTOO VÄKIVALLAN EHKÄISYSTÄ OSALLISUUDEN KEINAIN

Aineistomme oli 21 Suomeen sijoittuvaa opinnäytetyötä tai tieteellistä artikkelia (taulukko 1). Näistä kuusi oli tieteellisiä artikkeleita, 12 pro gradu - tai maisterintutkielmia ja kolme ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä. Kahta lukuun ottamatta julkaisujen aineistot olivat laadullisia ja sisälsivät esimerkiksi haastatteluita, kirjoituksia sekä erilaisia dokumentteja. Lapset ja nuoret olivat tutkimuskohteena 15 julkaisussa ja ammattilaiset neljässä.

Yhden julkaisun näkökulma oli oikeustieteellinen, ja yksi analysoi koulukiusaamista käsitteleviä teoksia. Aineistossa väkivalta oli useimmiten lähisuuhdeväkivaltaa, mutta myös kouluväkivaltaa, seksuaaliväkivaltaa sekä vanhempien lapsiinsa kohdistamaa väkivaltaa käsiteltiin. Uskomme aineiston heijastavan niin nykyisten kuin tulevienkin ammattilaisten tietoa ja käsityksiä väkivallasta sekä sen ehkäisystä ja seurauksista.

Vuodesta 2012 eteenpäin sekä alle 18-vuotiaat että ammattilaiset kattavissa aineistohauissa löytyi yhteensä 213 julkaisua (varsinaisessa haussa 176 julkaisua ja täydennyshaussa 43 julkaisua). 60 julkaisusta löytyi jokin yhteys osallisuuden, väkivallan ja turvallisuuden kokemuksen välillä, minkä lisäksi aineiston kohdejoukoksi valittiin alle 18-vuotiaat lapset ja nuoret sekä väkivaltatyön ammattilaiset. Tämän jälkeen julkaisujen yhteyttä osallisuuden, turvallisuuden ja väkivallan välillä arvioitiin vielä kertaalleen.

NVivo-ohjelmalla toteutetussa koodauksessa ja sitä seuraavassa analyysissämme selvitimme, miten löydöksiä voidaan tulkita osallisuuden näkökulmasta niin väkivallan vastaisessa työssä kuin kohdennetummin väkivaltapalveluissa. Analysoimme aineistosta myös sitä, miten ja millä ehdoin osallisuutta edistävät käytännöt ja rakenteet tukevat väkivallan vastaista työtä ja väkivaltapalveluiden onnistumista tavoitteissaan.

PUHUMINEN EHKÄISEE VÄKIVALTA, MUTTA PELKO ESTÄÄ PUHUMASTA

Lasten ja nuorten kykyyn tunnistaa väkivaltaa vaikuttaa se, millaisin sanoin väkivallasta puhutaan ja kysytään. Kyky tunnistaa se, että on joutunut väkivallan uhriksi, on edellytys avun saamiselle. Yhteinen ymmärrys väkivallasta käytetyistä sanoista on olennaista. Lasten on havaittu käyttävän samansuuntaisia termejä aikuisten kanssa. (J4.)

Toisinaan lapsuuden tai nuoruuden kaltoinkohtelu ymmärretään väkivallaksi vasta aikuisena. Väkivaltaa on erityisen vaikeaa tunnistaa, jos tekijä on läheinen ja osoittaa välittämistä. Kuulumisen kaipuu rakentaa keskeisesti osallisuutta. Rakkautta vaille esimerkiksi omissa perhesuhteissa jääneillä kuulumisen kaipuu voi johtaa siihen, että jos tekijä on vastannut tähän tarpeeseen, väkivaltaisuutta ei ole osattu tunnistaa. (J11.)

”Osallisuuden kokemus heikkenee, kun ei voi luottaa tulevansa kuulluksi ja saavansa apua.”

Osallisuuden kokemuksen rakennuspalanen on myös se, että ihminen kokee elämänsä ja toimintaympäristön hallittavaksi. Avun hakeminen edellyttää ymmärrystä siitä, millaisissa tilanteissa ja miten apua voi pyytää. Aineistomme lapset ja nuoret tiesivät usein, että voisivat kertoa tilanteestaan esimerkiksi läheisille, kouluhenkilöstölle tai muille viranomaisille.

Apua ei kuitenkaan aina uskallettu pyytää esimerkiksi huostaanoton tai kuulematta jäämisen pelossa. Apu saatettiin myös kokea turhana. Lapset tai nuoret eivät myöskään aina saaneet apua pyytämisestä huolimatta. (Esim. J8 & J13.) Osallisuuden kokemus heikkenee, kun ei voi luottaa tulevansa kuulluksi ja saavansa apua. Väkivallasta kertoessaan lapsen ja nuoren kertoma on otettava vakavasti (esim. J13).

OSALLISUUS YMMÄRRETÄÄN, MUTTA KONKREETTISIA KEINOJA KAIVATAAN EDELLEEN

Lapsen oikeus tulla kuulluksi on väkivaltatyön perusta. Lasten ja nuorten mahdollisuuksiin kertoa kokemuksistaan vaikuttavat aineiston perusteella kuitenkin perhesuhteet, ikä ja kehitystaso. Lapsi ei välttämättä voi vapaasti kertoa kokemuksistaan, mikäli hänen vanhempansa suhtautuvat kielteisesti sosiaalityöhön tai jopa kieltävät lasta puhumasta perheen kannalta aroista asioista (esim. J6).

TAULUKKO 1.

Aineistoon sisällytetyt julkaisut (n=21).

J1	Jaanisalo, E. (2020). Emotionaalinen turvallisuus sijoitettujen nuorten elämäntarinoissa [pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto]. Trepo Tampereen yliopiston julkaisuarkisto. https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202004304770
J2	Kontio, K. (2015). Lasten välisen kiusaamisen ennaltaehkäisy ja puheeksi ottaminen luovien menetelmien avulla : Pedagoginen toimintapohja [ammattikorkeakoulun opinnäytetyö, Mikkelin ammattikorkeakoulu]. THESEUS Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt ja julkaisut verkossa. https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015090214274
J3	Mustonen, M. (2021). Oikeutena erityinen suojele : lapsen asema lähisuhdeväkivaltaan puuttumisen ammatillisissa käytännöissä [pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto]. JYX-julkaisuarkisto. http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202106304092
J4	Niemi-Aho, M. (2013). Väkivaltaa kokeneiden lasten ja nuorten asema poliisin esitutkinnassa : tutkimus lasten ja nuorten kokemasta väkivallasta, osallisuudesta ja viranomaisten yhteistyöstä esitutkintapöytäkirjojen mukaan [pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto]. Trepo Tampereen yliopiston julkaisuarkisto. https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201312031679
J5	Onkamo, K. (2016). Näkymätön uhri : laadullinen tutkimus lapsen osallisuuden rakentumisesta [pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto]. Lauda Lapin yliopiston julkaisuarkisto. https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201606021186
J6	Rauma, K. (2020). Lapsi perheväkivallan todistajana : ammattilaisten havaintoja lasten auttamisesta [pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto]. JYX-julkaisuarkisto. http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202006234333
J7	Saarikko, E. (2021). ”Ehkäpä jopa mun työn keskeisin sisältö ja sydämen asia, lapsen turvallisuus” – Lapsen turvallisuuden ja turvallisuuden tunteen tukeminen työntekijöiden näkökulmasta [ammattikorkeakoulun opinnäytetyö, Hämeen ammattikorkeakoulu]. THESEUS Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt ja julkaisut verkossa. https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021060213412
J8	Taskinen, A. (2016). Nuoren toimijuus vanhempien päihdeongelman ja lähisuhdeväkivallan läheisyydessä : modaaliteettianalyysi nuorten kirjoituksista Varjomaailma -internetsivustolla [pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto]. JYX-julkaisuarkisto. http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201702221509
J9	Kulmalainen, T. (2014). Symbolinen väkivalta virallisen ja epävirallisen koulun rakenteissa: Etnografinen analyysi sosiaalisesta kiusaamisesta ja tyttöjen kaverisuosiosta yläkoulussa. Sosiologia 51(3), 225–241. https://journal.fi/sosiologia/article/view/124138
J10	Parkkila, H. & Heikkinen, M. (2018). Vulnerable bodily integrity: under-recognised sexual violence among girls in residential care institutions. Journal of Gender-Based Violence, 2(1), 25–40. https://doi.org/10.1332/239868018X15155985932192
J11	Louhela, H. (2021). 'I was fully consenting': sexual violence voiced by an adolescent girl. Journal of Gender-Based Violence, 5(1), 7–21. https://doi.org/10.1332/239868020X1605727752292
J12	Airaksinen, V. (2014). Lapsen hyvinvointi ja osallisuus lastensuojelun läheisneuvonpidon dokumenteissa [pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto]. JYX-julkaisuarkisto. http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201409252864
J13	Blomqvist, S. & Haapasalo, M. (2021). Kiusaamisväkivallan vaikutukset - jääkö nuori yksin? Aineistolähtöinen sisällönanalyysi MLL:n nuortennetin keskusteluista [pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto]. eRepo Itä-Suomen yliopiston julkaisuarkisto. http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20211653
J14	Heinonen, A. (2016). Lapsen osallisuus itseään koskevan väkivaltaepäilyn tutkinnassa [ammattikorkeakoulun opinnäytetyö, Poliisiammattikorkeakoulu]. THESEUS Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt ja julkaisut verkossa. https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016091414277
J15	Nikupeteri, A. & Laitinen, M. (2015). Children's Everyday Lives Shadowed by Stalking: Post separation Stalking Narratives of Finnish Children and Women. Violence and Victims 30(5), 830–845. https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-14-00048
J16	Tervakoski, N. (2019). Valta ja väkivalta nuorten sisarussuhteissa [maisterintutkielma, Jyväskylän yliopisto]. JYX-julkaisuarkisto. http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202001241785
J17	Timonen, A.-M. (2017). Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu : lapsen osallisuus sovittelumenettelyssä [maisterintutkielma, Lapin yliopisto]. Lauda Lapin yliopiston julkaisuarkisto. https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201803071055
J18	Väisänen A.-M. & Lanas, M. (2021). Dekontekstualisaatio kiusaamiskirjallisuudessa. Kasvatus 52(4), 438–449. https://doi.org/10.33348/kvt.112377
J19	Koivu, P. (2018). Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden väkivaltakokemukset ja toimijuus matkalla Suomeen: Modaaliteetit ja taktinen toimijuus nuorten kertomuksissa [maisterintutkielma, Jyväskylän yliopisto]. JYX-julkaisuarkisto. http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201806143186
J20	Takala, D. (2021). Kaltoinkohtelukokemusten yhteydet oppimiseen, oppimisvaikeuksiin ja koulunkäyntiin nuorten aikuisten kokemina ja kertomina [pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto]. UTUPub Turun yliopiston julkaisuarkisto. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021120759420
J21	Laitinen, M., Kauppi, A., Lohiniva-Kerkelä, M., Nikupeteri, A., & Lappi, C. (2020). Lasten sosiaalis-oikeudelliset asemat vainon ja perhesurmien konteksteissa. Oikeus, 49(2), 192–214. https://www.edilex.fi/oikeus/21110.pdf

Lapsen kuulemisen myötä vanhemmat voivat kuitenkin ymmärtää tilanteen haitallisuuden. Se voi motivoida heitä muutokseen. Vanhempien ja ammattilaisten yhteistyö voi edistää lapsen kuulemistä, joskin lapsen oikeus mielipiteisiinsä on silti subjektiivinen oikeus, eli sen on toteuduttava vanhemmista riippumatta (esim. J6 & J5).

Ammattilaisten vastuu suojella lasta ja ottaa huomioon hänen ikätasoinen kehityksensä estää toisinaan kuulemisen (esim. J17). Tällainen punninta näyttäytyi aineistossa paikoin hyvin hankalana. Lapsen sensitiivinen kuuleminen vaatii monenlaista osaamista, mikä voi synnyttää ammatillisissa vaikeita tunteita. Lasta saatetaan pitää liiankin haavoittuvana ja jopa ylisuojella, vaikka käsiteltävät asiat voivat olla lapsille tavallisia ja arkisia (esim. J3).

”Ammattilaiset ymmärtävät väkivaltatyön sensitiivisenä prosessina, jonka vaiheita ja lopputulemaa ei voi ennakoita.”

Tulkintamme mukaan ammattilaiset ymmärtävät väkivaltatyön sensitiivisenä prosessina, jonka vaiheita ja lopputulemaa ei voi ennakoita. Lapsen kuuleminen edellyttää esimerkiksi kykyä olla avoin lapsen kokemuksille, läsnäoloa ja välittämistä sekä aikaa luottamuksen rakentamiseksi. Ammatillaiset pitivät tärkeänä reagoivaa kuuntelua sekä lapsen rohkaisemista kertomaan kokemuksistaan heitä kuitenkin johdattelematta. (Esim. J7.) Jos ammattilaisten keskinäinen yhteistyö ei toimi, edellytykset lapsen osallisuuden kokemuksen muotoutumiselle ovat heikot. Väkivallan ja väkivalta-kokemusten pukeminen sanoiksi voi olla lapsille ja nuorille vaikeaa, mutta esimerkiksi luovien menetelmien tai leikin avulla on mahdollista päästä käsittelemään väkivaltaa ja väkivaltakokemuksia eri perspektiivistä (esim. J2).

Jotta lapsi tai nuori pystyy vaikuttamaan saamaansa palveluun, hänen on saatava selkeä kokonaiskuva prosessista. Lapsen tai nuoren on tärkeä saada kuulla, mitä häneltä odotetaan sekä mihin ja missä vaiheissa hän voi työskentelyssä vaikuttaa (esim. J7). Etenkin isommat lapset pystyvät vaikuttamaan, mutta pienimpienkin lasten toiveita kuullaan esimerkiksi tapaamispaikkojen suhteen. Lasten yhdessä ammattilaisten kanssa laatima turvasuunnitelma sekä mahdollisuus korjata kirjausten asiavirheet ovat esimerkkikeinoja siitä, miten lapset ja nuoret voivat vaikuttaa omassa asiassaan. (Esim. J5 & J7.)

VÄKIVALLALLE ALTISTAVAT RAKENTEET ON TUNNISTETTAVA, JOTTA NE VOIDAAN KORJATA

Väkivaltaisessa ympäristössä elävä lapsi on tunnistettava uhriksi, sillä muuten hän voi jäädä ilman apua. Lasta ei välttämättä osattu vainotilanteissa tunnistaa väkivallan uhriksi ammattilaisten kiinnittäessä huomionsa vainotun ja vainoajan väliseen suhteeseen (J21). Ammatillaiset tunnistavatkin, jos heidän tietonsa esimerkiksi perheväkivallasta ja vähemmistöryhmien kohtaamisesta ovat puutteelliset, mutta lisäkoulutukset olivat vähissä niukkojen resurssien vuoksi (J6). Väkivallan tunnistamista haittaavat kuitenkin myös asenteet ja ennakkoluulot. Esimerkiksi väkivallan liittäminen vieraiden kulttuurien ”ongelmaksi” voi sokeuttaa siltä, että väkivaltaa tapahtuu myös suomalaisessa kulttuurissa (J3).

Väkivallan tekijöiden ja uhrien yksilölliset ominaisuudet korostuvat usein väkivallan riskeinä rakenteellisten seikkojen, kuten yhteis-

kunnallisen epätasa-arvon sijaan (J18). Esimerkiksi koulu vaikuttaa ihanteillaan ja toimintatavoillaan siihen, mikä tulkitaan väkival-laksi. Vapaa-ajalla syntyneet, suosioon perustuvat kaverihierarkiat siirtyvät helposti kouluympäristöön. Koulun mahdollisuudet tukea vähemmän sosiaalisten oppilaiden pääsyä vertaisryhmiin ovat heikot, jos kaveriporukoiden ulkopuolelle jättämistä ei tunnisteta väkivaltaisuudeksi. (J9.) Väkivallalle altistavat rakenteet jäävät korjaamatta, jos niitä ei kyetä näkemään väkivaltaa tuottavina.

VAIKEISTA ASIOISTA PUHUMINEN SEKÄ LASTEN JA NUORTEN KUULEMINEN OVAT OSALLISUUDEN TEKOJA

Olemme antaneet puheenvuorossamme osallisuuden ja väkivallan välisistä yhteyksistä yleiskuvan, joka painottuu väkivaltatyöhön ja väkivallan ehkäisyyn. Rajauksen ulkopuolelle jäivät väkivallan osattomuuden seuraukset samoin kuin lapsiryhmien väliset erot ja eri väkivallan muotojen tarkempi analyysi. Väkivaltatyön käytännöt ovat kehittyneet viime vuosina. Erityisissä väkivaltapalveluissa osallisuuden edistäminen on ymmärretty tärkeäksi keinoksi ja itse tavoitteeksikin. Poimimme kolme suuntaviivaa tulevaisuuden väkivaltatyön kehittämiseen osallisuuden näkökulmasta.

1. Väkivallasta on uskallettava puhua, jotta se voidaan tunnistaa

Osallisuutta kokevalle lapselle tai nuorelle oma elämä ja elinympäristö tuntuvat hallittavilta ja ymmärrettäviltä. Myös tieto ja ymmärrys väkivallasta ovat osa elämän hallittavuutta. Jotta väkivaltaa kokenut lapsi tai nuori voi tunnistaa joutuneensa väkivallan uhriksi tai hakea tilanteeseensa apua, hänellä on oltava riittävästi tietoa väkivallasta.

Väkivaltaan liittyy edelleen tabuja, joiden murtaminen vaatii rohkeutta kysyä ja puhua mutta ymmärtää myös aiheen sensitiivisyys. On esimerkiksi todettu, että kaltoinkohtelua kartoittavat tutkimukset eivät tuota kielteisiä seurauksia lapsille, kunhan ne suunnitellaan ja toteutetaan eettisesti kestäväällä tavalla. Haastattelijoiden on oltava riittävän ammatitaitoisia reagoimaan haastateltavan tunteisiin. (Mathews ym., 2022.)

Väkivaltaa kokeneiden lasten ja nuorten osallisuutta edistää se, että he tulevat kuulluiksi niin, että heidän toiveitaan viedään eteenpäin sekä väkivaltapalveluissa että laajemmin palveluissa ja yhteiskunnassa. Kokemustiedon pohjalta voidaan kehittää parempia palveluja esimerkiksi yhteisluomisen keinoin. Kokemusten kuuntelu ja niistä keskustelu turvallisessa ilmapiirissä voi myös paljastaa sellaisia uusia väkivallan muotoja, joista emme vielä ole tietoisia.

2. Ammatillaiset tarvitsevat tietoa sekä ohjausta kuormittavaan työhönsä

Osallisuuteen kiinteästi liittyvä mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä edellyttää sitä, että osaa ja uskaltaa puhua omista kokemuksistaan. Vastuu väkivaltaan puuttumisesta ei koskaan kuitenkaan ole lapsella tai nuorella, vaan ammattilaisten on osattava kysyä väkivallasta. Ammatillisilla on myös vastuu niin tuottaa kuin hyödyntääkin uutta tietoa. Tähän on olemassa erilaisia rakenteita, esimerkiksi sosiaalihuoltolakiin kirjattu rakenteellinen sosiaalityö. Johdolla on velvollisuus taata riittävät resurssit väkivaltatyöhön, myös tiedontuotannon prosesseihin, esimerkiksi lisäkoulutuksin tai työntekijöiden autonomiaa lisäämällä.

Aineistomme perusteella ammatillisilla on parantamisen varaa väkivallan tunnistamisessa (myös Jaakola, 2020). Asenteet, tiedon puute ja pelko ehkäisevät väkivallan havaitsemista ja puheeksi ottoa. Etenkin pienten lasten kokemukset saattavat jäädä kuulematta.

Tulkintamme mukaan kuulematta jättämisen taustalla ovat muun muassa riittämätön pienen lapsen kuulemiseen liittyvä osaaminen tai pelko siitä, että lapsi altistuisi uudelleen haitalliselle kokeumukselle. Lapsen etu on vaikeasti hahmotettava kokonaisuus, mikä aiheuttaa ammatillisissa ristiriitaisia tunteita. Siksi voi käydä niin, että lapsen etu suojeluna ylikorostuu kuulemisen kustannuksella. Ammatilliset tarvitsevat vaikeiden tunteiden käsittelyyn erilaisia keinoja, joten esihenkilöiden olisi tunnistettava tuki ja menetelmiä, joita tarjota työntekijöille (Glumbíková & Mikulec, 2021).

3. Väkiältä viriää haitallisista rakenteista, joiden tunnistaminen on sen ehkäisemisen edellytys

Olemme tuoneet esiin, että yhteiskunnallisissa suhteissa rakentuva osallisuuden kokemus vaikuttaa ennen kaikkea rakenteelliseen väkivaltakäsitykseen. Osallisuuden näkökulmasta väkivaltatiedon ja sen tulkinnan onkin kiinnityttävä yhä vahvemmin ymmärrykseen siitä, että väkiältä viriää haitallisista rakenteista. Väkiältä

voidaan ennaltaehkäistä vain, jos sitä tuottavia rakenteita kyetään tunnistamaan. Esimerkiksi sosiaalisen oppilaan ideaali on aineiston mukaan väkivaltainen niille, joilla ei ole normaaleiksi oletettuja sosiaalisia taitoja.

Osallisuuden kokemuksesta voidaan vahvistaa yksilöllisesti, mutta yhteiskunnallisten rakenteiden muuttaminen reilummiksi on edellytys kestävämmälle osallisuuden edistämiseksi: osallisuutta ja valtaa voidaan tasata yhteiskunnassa esimerkiksi vähentämällä lapsiperheköyhyyttä ja kitkemällä rasismia. Jo pienehköjenkin lapsiperheiden toimeentuloa kohentaneiden uudistusten on todettu olevan yhteydessä vähempään määrään lasten kaltoinkohtelua (Austin ym., 2020).

Viime kädessä väkivallan ehkäisy osallisuuden keinoin on pieniä mutta merkittäviä tekoja. Vaikeista asioista puhuminen sekä niiden näkyväksi ja kuulluksi tekeminen vaatii rohkeutta aikuisilta. Kukaan ei ole seppä syntyessään: puheeksi ottamista pystyy harjoittamaan. ●

AVAINSANAT:

osallisuus, väkivallan ehkäisy, väkivaltatyö, lapset, nuoret

RAHOITAJAT JA SIDONNAISUUDET:

Sosiaalisen osallisuuden koordinaatio – SOKRA (ESR) ja Yhdenvertaisen osallisuuden koordinaatio (ESR+)

Koneen säätiö: Lasten ja nuorten arjen kokemukset köyhyydestä ja huono-osaisuudesta kriisien jälkeisessä Suomessa 1800-luvulta nykypäivään (2023–2024)

LÄHTEET:

Austin, A. E., Lesak, A. M. & Shanahan, M. E. (2020). Risk and Protective Factors for Child Maltreatment: a Review. *Current Epidemiology Reports*, 7, 334–342. <https://doi.org/10.1007/s40471-020-00252-3>

Brown, J. & Munn, P. (2008). 'School violence' as a social problem: charting the rise of the problem and the emerging specialist field. *International Studies in Sociology of Education*, 18(3–4), 219–230. <https://doi.org/10.1080/09620210802492807>

Glumbíková, K. & Mikulec, M. (2021). Reflexivity and strategies of emotions (re)construction in social work with families in the Czech Republic. *Journal of Social Work Practice*, 35(3), 259–271. <https://doi.org/10.1080/02650533.2020.1744115>

Hammarén, N. (2022). Are bullying and reproduction of educational inequality the same thing? Towards a multifaceted understanding of school violence. *Power and Education*, 14(1), 35–49. <https://doi.org/10.1177/17577438211052650>

Huilla, H., Peltola, M. & Kosunen, S. (2021). Symbolinen väkiältä huono-osaisten alueiden kaupunkikouluissa. *Sosiologia* 58(3), 253–268. <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124611>

Isola, A. M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. *Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>

Isola, A.-M., Hiilamo, H. & Virrankari, L. (2021). On Social and Psychological Consequences of Prolonged Poverty—A Longitudinal Narrative Study From Finland. *Journal of Social and Political Psychology*, 9(2), 654–670. <https://doi.org/10.5964/jsp.7615>

Jaakola, A.-M. (2020). Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä [väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]. eRepo Itä-Suomen yliopiston julkaisuarkisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3435-2>

Juva, I. (2019). Who can be 'normal'? : Constructions of normality and processes of exclusion in two Finnish comprehensive schools [Väitöskirja, Helsingin yliopisto]. HELDA Helsingin yliopiston avoin julkaisuarkisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5551-1>

Korpilahti, U., Kettunen, H., Nuotio, E., Jokela, S., Nummi, V. M. & Lillsunde, P. (2019). Väkiältä lapsuus: toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4123-6>

LÄHTEET:

Leemann, L. & Virrankari, L. (2022). Nuorten osallisuuden kokemus ja siinä tapahtuneet muutokset vuosina 2019–2021: ovatko erot kasvaneet koronaepidemian aikana? Teoksessa M. Kekkonen, M. Gissler, P. Känkänen & A.-M. Isola (toim.), *Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan: Nuorten elinolot -vuosikirja 2022* (s. 152–166). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-937-5>

Mathews, B., MacMillan, H. L., Meinck, F., Finkelhor, D., Haslam, D., Tonmyr, L., ... & Walsh, K. (2022). The ethics of child maltreatment surveys in relation to participant distress: Implications of social science evidence, ethical guidelines, and law. *Child Abuse & Neglect*, 123, 105424. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105424>

McCartney, G., Dickie, E., Escobar, O. & Collins, C. (2021). Health inequalities, fundamental causes and power: towards the practice of good theory. *Sociology of Health and Illness*, 43(1), 20–39. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.13181>

Vikander, M. & Källström, Å. (2023). What children exposed to domestic violence value when meeting social workers: A practice-oriented systematic research review. *Child & Family Social Work*, 29(1), 287–298. <https://doi.org/10.1111/cfs.13073>

Virrankari, L., Leemann, L. & Kivimäki, H. (2020). Osallisuuden kokemus ja koulukiusaaminen: Kouluterveyskyselyyn 2019 tuloksia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-599-5>

Virrankari, L., Leemann, L. & Kivimäki, H. (2021a). Osallisuuden kokemus ja vanhempien henkinen väkivalta: Kouluterveyskyselyyn 2019 tuloksia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-693-0>

Virrankari, L., Leemann, L. & Kivimäki, H. (2021b). Osallisuuden kokemus ja vanhempien fyysinen väkivalta: Kouluterveyskyselyyn 2019 tuloksia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-694-7>

Yleissopimus lapsen oikeuksista, 20.11.1989. 19. artikla. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf